

Grundläggande argumentationsanalys I

Vad innebär det att filosofera?

Att filosofera innebär till stor del att ställa frågor (närmare bestämt "filosofiska" frågor). Filosofen ägnar, kanske överraskande mycket, tid åt att formulera och precisera sina frågor. Förvånansvärt ofta består också filosofisk utveckling i att man lyckas formulera nya frågor, eller åtminstone i att man lyckas identifiera nya sätt att formulera och precisera gamla frågor. När du själv ska producera en filosofisk text (även om det bara är fråga om en text där du ska referera eller diskutera någon annans teori) är det mycket viktigt att den frågeställning du vill hantera är klart och tydligt formulerad. Detta visar sig oftare svårare än vad man skulle kunna tro!

Filosofierande innebär dock inte bara att man formulerar frågor, utan även att man (försöker) ge svar. En filosofisk fråga besvaras i stort sett aldrig med ett "ja" eller ett "nej" allena. Om den filosofiska frågan är: "Finns det universalier?", så duger det t ex inte att svara "ja" (eller "nej"). Först om detta svar åtföljs av goda skäl är svaret filosofiskt. (Faktum är att nästan inga filosofiska frågor är av ja/nej sorten. De är snarare av typen: "Vad är kunskap?", "Vad är sanning?", "Vad är kausalitet?", "Vad är tid?" osv. Och även om svaren på sådana frågor kräver mer utförliga svar än svaren på ja/nej frågor ("kunskap är sann, rättfärdigad tro", "sanning är korrespondens"), så duger de inte som *filosofiska* svar om de inte dessutom åtföljs av skäl eller, med andra ord, *argument*.) Centralt för filosofin är alltså det filosofiska argumentet, och det är frågor som rör hur dessa formuleras, identifieras och inte minst värderas som vi ska ägna oss åt framöver.

Så, att filosofera innebär att man ägnar sig åt att dels formulera frågor, dels besvara dessa frågor med stöd av argument. Huvudmålet är vad vi kan kalla *korrekta* argument – det vill säga, argument som verkligen stödjer och underbygger den slutsats man vill hävda. Det är naturligtvis även viktigt att argumenten är *övertygande* – men detta är INTE huvudmålet. Vad som är övertygande och vad som inte är det styrs inte bara av hänsyn som sanning och relevans, utan även av (här ovidkommande) faktorer som har att göra med mänsklig psykologi, känslor och intressen. På grund av detta måste vi skilja det som ibland kallas för *argumentationsanalys* från det man kallar *retorik*.

"Retoriken struntar i god smak, sanning och fina förebilder. Om du vinner med dåligt språk och dåliga argument, så är det bra språk och bra argument retoriskt sett"
Göran Hägg, *Praktisk Retorik* (1998: 10)

Ett annat sätt att förstå huvudmålet med filosofisk argumentation är som *avtäckandet av sanningen* (man vill, som Platon en gång uttryckte det (om än inte på engelska), "carve the great beast of reality at its joints"). Målet är att kunna dra slutsatser som är sanna och som är välgrundade på basis av argument. Man vill att argumenten ska leda fram till hur det faktiskt förhåller sig.

KUNSKAP är målet med filosofiska argument, inte (i första hand) att övertyga.

Argumentets framträdande roll i filosofin förstärks i viss mån av filosofins natur. Filosofin är inte en empirisk verksamhet. Med detta menar jag i detta sammanhang någonting tämligen enkelt. Filosofiska frågor kan mycket sällan, om ens någonsin, besvaras genom att hänvisa till något empiriskt faktum, eller genom att göra ett empiriskt experiment. Istället rättfärdigar vi ett filosofiskt påstående med hjälp av andra filosofiska påståenden. "Bevis" i filosofiska sammanhang utgörs av andra påståenden som, tänker man sig, stödjer och rättfärdigar slutsatsen ifråga. Argumentets roll är verkligen essentiell!

Jämför: "Kritan ligger på bordet!" (pekar), "Kunskap är sann, rättfärdigad tro" (pekar?)

Argument

Ett argument består av en mängd tankar (minst två), där denna mängd är strukturerad så att en av tankarna sägs följa ur, eller få stöd av, de övriga. Eftersom identifikationen samt formuleringen av argument alltid sker i ett språk, tänker jag fortsättningsvis tala om argument i termer av mängder av påståendesatser (eller kortare: påståenden) snarare än som mängder av tankar.

Påstående
Påstående
Påstående
Påstående

Observera att något är ett argument även om det skulle visa sig att det påstående som man menar följer ur de övriga faktiskt inte gör det – det viktiga är att det ”hävdas” att denna relationer råder (visar det sig att den *inte* gör det är det frågan om ett ogiltigt argument alternativt ett misslyckat argument).

För att markera att det är frågan om ett argument, ger man de i argumentet ingående påståendena olika ”namn” beroende på den roll de spelar i argumentet. Det påstående som man menar *följer ur*, är en *konsekvens av*, *kan härledas från* de i påståendemängden ingående övriga påståendena kallas för SLUTSATS, de påståenden ur vilka slutsatsen sägs följa kallas PREMISSE:

Premiss
Premiss
Premiss
Slutsats

Endast *påståenden* kan fungera som premisser och slutsats. Ett påstående är ett språkligt uttryck som har den speciella egenskapen att det kan vara sant eller falskt. Frågor, order och utrop är också språkliga uttryck, men de saknar just denna egenskap och kan alltså inte förekomma i ett argument.

När du ska identifiera ett argument i en filosofisk (eller annan) text ska du först hitta slutsatsen (som ibland kallas för textens *tes*) och sedan premisserna som leder fram till denna slutsats. Att identifiera premisserna kan vara lurigt då dessa inte alltid är explicit utskrivna.

Exempel

Sokrates är en människa, så Sokrates är dödlig.

En teori är vetenskaplig om och endast om den är empiriskt testbar. Så, strängteorin är inte en vetenskaplig teori.

Man kan ofta ”tänka ut” vilka de i texten uteslutna premisserna är genom att fundera på vilka premisser som *behöver* antas vara sanna för att slutsatsen ska följa. Detta är dock inte alltid helt enkelt och en hel del filosofiska kontroverser och diskussioner har rört just *vilka* premisser en förespråkare för en viss teori eller en viss tes *måste* acceptera för att kunna stödja sin teori/tes. En kritiker kan då hävda att förespråkaren måste acceptera en uppenbart problematisk premiss, förespråkaren kan förneka detta. Denna typ av filosofisk diskussion kan bli mycket snårig.

Detta aktiva sammanlänkandet av premisser med en slutsats kallas *slutledning* eller *härledning*. När vi härleder B från A, så rör vi oss från A till B för att vi tror att A *stödjer*, *rättfärdigar* eller på annat sätt *gör B mer troligt*. Skillnaden mellan påståenden som är på detta sätt aktivt sammanlänkade, och de som inte är det, kan illustreras av följande sats-par. Observera att vi gärna tolkar in en slutledning även där en sådan inte (tycks) finnas!

Allan är fattig och han är olycklig.

Allan är fattig, därför är han olycklig.

Anna var med om en bilolycka förra veckan och hon förtjänar semester.

Anna var med om en bilolycka förra veckan, så hon förtjänar semester.

Triangeln har lika sidor och lika vinklar.

Triangeln har lika sidor, därmed har den lika vinklar.

Slutledningsindikatorer

Att det faktiskt är fråga om en aktiv sammanlänkning (och därmed ett argument) indikeras med ord som ”därför”, ”så” och ”därmed”, s.k. slutledningsindikatorer. Andra sådana indikatorer är t ex:

sålunda
implicerar
det följer att

därmed
så troligen
osv.

Ibland förekommer ingen slutledningsindikator (det är faktiskt ofta fallet). Istället är en sådan ”underförstådd”, som i t ex:

Det kommer mörka moln; det kommer att börja regna.

Det är inte viktigt att det finns en sådan indikator med, det som *är* viktigt är att det finns någon stödande relation mellan talarens tankar. Om två tankar står i en sådan relation så utgör den ena en slutsats, annars inte.

Sammanfattningsvis, ett argument är en mängd påståenden som (implicit eller explicit) ”hävdar” att ett eller flera av dessa påståenden är *premiss*er och att dessa stödjer ett av påståendena – *slutsatsen*.

Logisk styrka

Eftersom påståenden är sådant som har sanningsvärde kan de alltid värderas genom att man undersöker huruvida de är sanna eller falska. När sanningsvärdet hos ett påstående värderas så spelar det ingen roll huruvida detta påstående ingår i ett argument eller ej. Sanningsvärdet tar vi reda på genom att undersöka påståendet självt och genom att leta bevis för att det är sant eller inte.

Att värdera hela argument är en annan sak. Eftersom ett argument alltid inkluderar ett (implicit) påstående om att premisserna stödjer slutsatsen så innebär detta att värdera ett argument att man värderar just *detta* påstående. Man kan här tala om argumentets *logiska styrka*.

Ett argument är logiskt starkt om, om premisserna är sanna så stödjer de slutsatsens sanning.

Logisk styrka har två centrala egenskaper:

- (1) Ett arguments logiska styrka är **oberoende av det faktiska sanningsvärdet hos de i argumentet ingående påståendena**. Ett argument med falska premisser och falsk slutsats kan vara logiskt starkt:

*Lund är Sveriges huvudstad.
Lund ligger i Halland.
Sveriges huvudstad ligger i Halland.*

Och, ett argument med sanna premisser och sann slutsats kan vara logiskt svagt (eller, kanske till och med helt sakna logisk styrka):

*Eskilstuna ligger i Södermanland.
Växjö ligger i Småland.
Stockholm är Sveriges huvudstad.*

- (2) Ett arguments logiska styrka är **en gradfråga**. Vissa argument är så starka att premissernas sanning *garanterar* slutsatsens sanning. Sådana argument kallas för **logiskt giltiga** argument. För logiskt giltiga argument gäller att slutsatsen inte kan vara falsk samtidigt som premisserna är sanna: *om* premisserna är sanna så *måste* slutsatsen vara sann. Slutsatsen i ett logiskt giltigt argument sägs vara en ”logisk konsekvens” av premisserna. Om ett argument gör anspråk på att vara ett logiskt giltigt argument säger vi att det är ett *deduktivt* argument. Många argument är dock inte avsedda att vara så starka. I många fall formulerar vi svagare argument som ska förstås så att premissernas sanning endast gör det *rimligt* att tro att slutsatsen är sann: premisserna ökar sannolikheten för att slutsatsen är sann, men de är inte tvingande. Sådana argument kallas för *induktiva* argument. (Hur den svagare ”logiska styrkan” som vi finner i induktiva argument ska analyseras kommer vi dessvärre inte kunna gå in på i detalj under denna korta kurs. Det bör dock nämnas att frågan är mycket kontroversiell och att vissa betraktar den som till viss del psykologisk eller subjektiv medan andra betraktar den som objektivt grundad. Förmodligen beror svaret på vad för sorts induktivt argument man har för handen. Den som vill fördjupa sig i frågan måste studera statistik och filosofiska teorier om sannolikheters natur.)

Ett deduktivt argument kan inte, om det är korrekt utformat, angripas för att inte vara följdriktigt.

Premiss: Alla barn i skolan får åka på disco på lördag.

*Premiss: Jag är ett barn i skolan.
Slutsats: Jag får åka på disco på lördag.*

Men man kan ju däremot angripa de enskilda premissernas sanningsvärde. Mamma kan t ex svara: Jag tror inte att alla barn i skolan får åka på disco på lördag. Det desperata barnet kan då försöka sig på att argumentera induktivt för sin första premiss.

*Premiss: Lisa går i min skola och hon får åka på disco
Premiss: Lasse går i min skola och han får åka på disco.
Slutsats: Alla som går i min skola får åka på disco.*

Naturligtvis är ett induktivt argument alltid känsligt för det faktum att premisserna egentligen inte *garanterar* slutsatsen. I fallet ovan tycks dessutom bevisen som anförs för slutsatsen vara tämligen svaga. Förmodligen går det betydligt fler än två personer på ungens skola, och det kan vara att en del av dessa inte får gå på disco. Det induktiva argumentet kan dock göras starkare genom att fler personer som går på skolan och som får gå på disco räknas upp. Men för att uppnå ett deduktivt logiskt giltigt argument måste vi dessutom lägga till en premiss som säger att de uppräknade personerna utgör alla barnen på skolan. Annars lämnas det hela tiden öppet att det finns något ytterligare barn på skolan som inte får gå på disco (t.ex. ungen själv).

Det är inte alltid helt enkelt att skilja ett induktivt från ett deduktivt argument. Av vikt är den intention med vilken argumentet förs fram. Hävdar argumentet att slutsatsens sanning garanteras av premissernas sanning måste vi värdera det som ett deduktivt argument.

OM vi lyckats identifiera ett argument som ett deduktivt argument så är nästa steg att vi ska försöka avgöra huruvida det är fråga om ett logiskt giltigt eller ett ogiltigt deduktivt argument. Inte heller detta är särskilt enkelt. Inom den formella logiken (som vi kommer att säga lite grann om nästa gång, men som framförallt kommer att beröras i två delkurser nästa termin (för de av er som tänker fortsätta på teoretisk filosofi fortsättningskurs)) har man utarbetat sätt att avgöra logisk giltighet. I ”vardagen” är det dock sällan vi sätter oss ned och utför den sortens beräkningar. Istället avgör vi giltighet på andra sätt. Man kan säga att vi vanligen använder oss av någon av följande två metoder när vi utan tillgång till formella metoder ska avgöra huruvida ett deduktivt argument är giltigt eller ej:

1. Visualisering: Vi föreställer oss en situation där premisserna är sanna och testar i fantasin om vi kan variera situationen på så sätt att slutsatsen ändå är falsk.
2. Konstruktion av alternativt argument med samma logiska form som ursprungsargumentet: Vi försöker formulera ett annat argument, med samma form (men annat innehåll) som det argument för vilket vi ska avgöra giltighet, som är uppenbart ogiltigt.

Exempel på hur konstruktion-av-alternativt-argument-med-samma-form kan fungera:

Anta att du ska bedöma huruvida följande är ett giltigt argument eller ej:

Vegetarianer äter inte skinka.
Ghandi åt inte skinka.
Alltså var Ghandi vegetarian.

Du urskiljer (i tanken) följande form eller struktur (inte nödvändigtvis med hjälp av bokstäver):

Alla X är Y
A är Y
A är X

Du formulerar ett annat argument med samma form (som är uppenbart ogiltigt):

Alla katter är köttätare
USA:s president är köttätare
Alltså är USA:s president en katt.

Ett problem med de båda informella vardagsmetoderna är att vi med deras hjälp egentligen bara säkert kan komma fram till att ett argument är ogiltigt (i de fall vi finner ett sk motexempel). Om vi inte finner ett motexempel vet vi däremot inte vad detta innebär. Är argumentet giltigt? Kanske. Eller så har vi helt enkelt inte letat tillräckligt noga.

Viktiga Begrepp

Sammanfattningsvis kan vi alltså säga att följande är centrala begrepp när vi ska filosofiskt hantera argument:

SANNING: en egenskap hos påståenden (aldrig hos hela argument)

LOGISK STYRKA: en egenskap hos hela argument (aldrig hos enstaka påståenden)

Till dessa begrepp kan vi lägga ytterligare ett:

SUNDHET: en egenskap hos hela argument (aldrig hos enstaka påståenden)

Ett SUNT argument är ett logiskt giltigt deduktivt argument med sanna premisser (och därmed också sann slutsats).

Det är inte alltid eftersträvansvärt att formulera sunda argument. Ibland vill vi till och med formulera argument där vi *vet säkert* att premisserna är falska. Sådana argument kallas *kontrafaktiska*. Kontrafaktiska argument används till exempel när historiker vill utveckla teorier om vad som hade hänt om en viss historisk händelse aldrig hade inträffat:

Om Hitler hade försökt invadera Storbritannien 1940 (kontra faktum) så skulle han ha lyckats eftersom Tyskland, vid det tillfället, var militärt överlägset.

Eller så kanske man vill säga något om konsekvenserna av någon (framtida) hypotetisk situation/händelse:

Om inkomstskatten skulle reduceras med 5 % så skulle inte statens inkomster sjunka med så mycket som 5 %. Orsaken till detta är att en del av statens inkomstbortfall skulle kompenseras av en ökning av försäljning som en följd av skattereduktionen.

Det finns också ett särskilt sorts kontrafaktiskt argument som ofta används inom just filosofin när man vill kritisera någon annan filosofis uppfattning: *reductio ad absurdum*. I denna sorts argument försöker man bevisa något genom att anta dess motsats och visa att detta antagande leder till absurditet. Nedan följer först ett exempel av mer politisk/retorisk karaktär och sedan ett som är av mer filosofisk/teologisk art (huruvida argumenten är lyckade överlämnar jag till läsaren att bedöma):

Det är löjligt att påstå att Gorbatsjov låg bakom kuppen i augusti 1991. För, om det var han som låg bakom kuppen så måste han vara exceptionellt korkad. Kuppen försvagade för det första hans personliga position och stärkte konkurrenten Jeltsins, dessutom satte den igång en process som ledde till Sovjetunionens undergång. Gorbatsjov kanske inte är världens smartaste, men ingen kan ha blivit Sovjetunionens ledare samtidigt som han var så korkad!

Anta att allting har en orsak. Om allting har en orsak kan det inte finnas något som sätter igång orsakskedjan. Detta innebär att ingenting orsakas, vilket i sin tur måste innebära att ingenting sker. Alltså kan det inte vara så att allting har en orsak. (Därför måste det finnas en första orsak, något som inte självt är orsakat. Alltså finns Gud!)

I kontrafaktiska argument är det särskilt tydligt att det för ett arguments giltighet endast spelar roll vad som vore fallet *om* premisserna hade varit sanna!

Hemuppgift:

Formulera deduktiva argument i vilka:

1. Alla premisserna är falska, slutsatsen är sann och argumentet är GILTIGT
2. Alla premisserna är falska, slutsatsen är sann och argumentet är OGILTIGT
3. Alla premisserna är falska, slutsatsen är falsk och argumentet är GILTIGT
4. Alla premisserna är falska, slutsatsen är falsk, och argumentet är OGILTIGT